

Charlotte Hyltén-Cavallius och Fredrik Svanberg: *Älskade museum. Svenska kulturhistoriska museer som kulturskapare och samhällsbyggare*. Nordic Academic Press, Lund 2016. 211 s., ill. ISBN 978-91-88168-44-3.

Älskade museum är boken som släpptes samtidigt som en debatt om museernas politisering rasade i svenska medier, hösten 2016. Denna bok, som är en viktig startpunkt för fortsatta och fördjupande samtal om museernas uppdrag, kom ut i tid, i en tid av polariserade positioner om det kollektiva minnet. En rapportbok blev i detta sammanhang en bok som ställer problem under debatt. Frågorna i boken är fler än svaren: ”Offentliga museer har makt att ge svar på stora frågor om identitet, kultur och historia som berör många människor. Vilka är vi och var kommer vi ifrån? Har vi en gemensam kultur och hur ser den i så fall ut? Idealiserar och normerar museerna vissa kulturformer och traditioner men glömmer bort andra? Har vi en gemensam historia och hur ser den i så fall ut? Hur ser det ofta tänkta och föreställda men i praktiken svår-fångade gemensamma kulturarvet ut? Dessa frågor kan ställas alldeles oavsett om vi är Europa, nationen, en minoritetsgrupp, en subkultur, en kommun eller en lokal förening.”

Undersökningarna har gjorts under 2013–15 i samverkan med projekten ”Norm, nation och kultur” och ”Museer bortom homogeniteten”. Forskarna Fredrik Svanberg och Charlotte Hyltén-Cavallius är knutna till Historiska museet respektive Mångkulturellt centrum.

Med utgångspunkt i kritisk historia har de tagit del av utställningar och diskussioner på internet, ställt frågor till museernas personal genom frågeformulär, intervjuer och samtal. Museerna som har undersöks – omkring 15 stycken, är statliga, regionala och kommunala. Hembygdsrörelsens museer och andra mindre museer finns inte med i materialet. Undersökningen har inte heller ägnat sig åt receptionen, det vill säga mottagandet av utställningsproduktionerna – publikens röster är tysta i denna bok. Vilka avtryck som satts av de 25 000 årliga museibesöken, som författarna refererar till, är

otydliga, och behöver en egen undersökning. Det är därför ett antagande att de många besöken handlar om kärlek till museet. Boktiteln, *Älskade museum*, påminner om den passionshistoria som pågår med lidelse och lidande – främst hos dem som utövar makten i samhällsbygget.

Bokomslaget ger en tydlig bild av bokens innehåll. Den ger en tydlig ingång till museernas kulturhistoria i politiska sammanhang.

I ett collage syns ett rött hjärta i Nationalmuseums bottenvåning, där Historiska museet en gång hade sin arkeologiska utställning. Besökaren möttes vid invigningen 1866 av Oden och Tor som stod på vakt, och gav uttryck för idén om ett gemensamt nationellt arv i den nordiska mytologin. ”1800-talets nationsbyggande och folkfostrande utbildning i svenskhet i praktiken kunde fungera människosortande, inneslutande och uteslutande... Nationalmuseum var som helhet en slags nationell kulturskapare inriktad på att förädla folket, till gagn för samhället.” Längst ner i byggnaden började alltså historien, fortsatte sedan på mellanvåningen med klassisk skulptursamling, och Livrustkammarens vapensamlingar. Längst upp den klassiska målerikonsten och en samling av fanor tagna som troféer i stormaktstidens krig. I byggnaden speglas en idé i en museipedagogik som kan kallas den evolutionära vandringen. Mot denna bakgrund redovisas hur museerna idag förhåller sig till frågor om nationalism och ultranationalism? Hur de arbetar med frågor om religion och vilka människor som synliggörs i museernas utställningar.

Författarna understryker att det inte finns någon ”dagspolitisk vilja till korrekthet” i deras arbete och konstaterar: ”En begränsad nationell grundberättelse där vissa människor med vissa egenskaper och roller dominerat har varit normen. De nya perspektiven på hur museer fungerar, de nya undersökningarna av vad de representerar samt de nya kunskaperna om historiens mångfald och komplexitet måste också få ta plats i museiverksamheten.” Detta konstaterande visar att boken *Älskade museum* trots allt är ett inlägg i debatten om vad politisk agenda kan vara. Frågan är inte om, utan hur museer är poli-

tiska På samma sätt som författarna tecknar bilden av 1800-talets idé om museet, skulle de senaste två decenniernas kulturpolitik kunnat få större utrymme i boken. Närsynthet på samtiden kan leda till onödiga omtag och missförstånd. En av dagens grundidéer handlar om hur vi alla är del av övergripande ekonomiska system som har sociala och kulturella effekter. Komplexiteten i hur museerna samlar, vårdar, forskar och visar har varit en aktuell fråga de senaste decennierna. 1994 talade museerna om minne och bildning, om museets syfte som bildning för medborgarna. Idag märks inte bildningsbegreppet i museernas visioner på samma sätt; nu ska museer oftare vara händelserika och dynamiska, öppna och bjuda in till delaktighet och medskapande. De statliga utredningar som berör museiväsendet borde finnas med bland referenserna i boken – en lista som för övrigt är en utmärkt källa för bildning! (Minne och bildning. SOU 1994:51 s. 202.)

Efter det inledande kapitalet om museerna som en del av det nationella samhällsbygget i Sverige, fortsätter Fredrik Svanberg med sin redovisning av resultat. Han har studerat kopplingen mellan svenska nationalismens kulmen i museerna och dagens ultranationalism som uttrycks på internetforum som Flashback och Avpixlat. I trådar som handlar om svenskfientlig propaganda på Historiska museet, hämtar han materialet för resonemangen om hur svenska museer utnyttjats i det nationella projektet att skapa en övernationell identitet.

Med exempel på hur det kyrkliga kulturarvet används i de undersökta museernas utställningar beskriver Charlotte Hyltén-Cavallius i kapitlet om hur religion ställs ut, ett osynliggörande av andra religiösa kulturarv. Hon menar att det finns en risk att denna, möjligen omedvetna norm kan samspela med de politiska krafter som vill homogenisera kulturarvet och berättelserna om vilka vi är. Hur framställs religion och tro, det religiösa kulturarvet? Oftast visas dessa samlingar som konstföremål, avklädda sina ursprungliga funktioner i religiösa praktiker.

Vem är museet? Denna övergripande frågeställning i det tredje temat som undersökts, syftar på tre olika subjekt: Vem ställs ut? Vem gör

utställning? Vem adresseras? Resultaten tyder på att representation är ett viktigt utvecklingsfält, då en snäv svenskhet presenteras, menar Hyltén-Cavallius. Slutsatsen är att kulturhistoriska utställningar inte fullt ut gestaltar och synliggör mångfalden av människor, identiteter och livsstilar i Sverige.

Resultaten av undersökningarna som redovisas i boken ger generella svar som inte förvånar, men är av största intresse i museernas utvecklingsarbeten. Det som många känner på sig och antar, har nu en vetenskaplig källa att hänvisa till. Som sagt, frågorna är fler än svaren. *Älskade museum* är ett utmärkt diskussionsunderlag och fler undersökningar behövs! För att museer bör vara väl förberedda och kunna kontra i den så kallade kulturkamp som gör anspråk på kontroll över kulturarvet – personalen bör fördjupa medvetenheten om museets makt och kontinuerligt analysera frågor som: Hur görs stereotyperna? Hur uppstår representationerna? När, var, hur, vem och varför? Men också – vad hände sedan? Vilken skillnad gjorde verksamheterna i besökarnas liv? Och de som inte går på museum, vilka är det? *Älskade museum* öppnar för nyfikenhet och ökad förståelse, hos såväl personal som besökare och politiker, om hur museer görs.

Boken öppnar också en Pandoras ask som innehåller delar av det som museerna till viss del har bortsett ifrån. Som, vad religion förväntas innehålla – inte enbart något märkvärdigt, något som andra har, någon annanstans, i en annan tid? Missade opinioner om vad som förväntas av museet virvlar upp, även föreställningar om att ultranationalisterna inte är intresserade när det visar sig, att är det några som agerar och har kulturarvsprogram så är det dessa grupper. Utställningar har provocerat i flera decennier och det finns uppfattningar om att museerna förråder konstruktionen av det svenska, ibland genererar dessa folkligt stöd när barndomsminnet, den lokala historien ifrågasätts i utställningar med nya perspektiv, kanske mindre smickrande. Essentialistiska behov krockar med generella i den normkreativa pedagogiken. Kritiska röster talar om museerna som experimentfält för den förment goda viljan.

Jag slår ihop boken och blicken dröjer vid det övervakade hjärtat på bokomslaget. Är museet en bultande kraftkälla som måste hållas på plats, för vem vet vilka krafter som kan släppas fram?

Kvar i ”asken”, finns hoppet och erfarenheten.

Eva Klang, Helsingborg

Den högst originella fröken Charlotte Berlin. Ingela Bergils, Håkan Nilsson & Lucas Gölén (red.). Charlotte Berlins museum, Ystad 2016. 245 s., ill. ISBN 978-91-63906-38-1.

Många museer, såväl stora som små, har sitt ursprung i enskilda personers samlingar. Det mest anslående exemplet i svensk kontext är nog det Hallwylska museet i Stockholm, som uppstod genom grevinnan Wilhelmina von Hallwyls donation av sitt palatsliknande hem och hennes mycket stora och omfattande samling. I småstaden Ystad levde ungefär samtidigt som grevinnan von Hallwyl pianolärarinnan Charlotte Berlin (1841–1916), som även hon var en samlare och som också testamenterade sin samling och sitt hem till ett blivande museum. De båda kvinnornas liv skiljer sig åt på många sätt, men gemensamt hade de ett intresse för ting och för tanken på att skapa ett museum. Gemensamt för dem var också att deras livsvillkor innebar att överskott av både pengar och tid skapades, som kunde omsättas till samlingar.

Nu har Charlotte Berlins museum i Ystad producerat en bok, lagom till 100-årsminnet av Charlotte Berlins död 1916. Och det är inte fråga om någon liten minnesskrift från ett perifert personmuseum i en småstad, det är en magnifik publikation i ett imponerande format där en lång rad välmeriterade skribenter lämnat bidrag, med ett mycket vackert bildmaterial därtill. Charlotte Berlins museum må vara perifert i museisverige och vara beläget i en småstad, men den här boken visar hur det går att med utgångspunkt från en individ, hennes liv och tillhörigheter skriva historia som omfattar mer än den individ som varit utgångspunkten.

I fallet Charlotte Berlin hanterar skribenterna

gemensamt problemet att de skriftliga källor som finns efter själva huvudpersonen är ganska magra. Dagböcker, brev och liknande dokument som brukar ligga till grund för biografiska skildringar av människor i det förflutna saknas. Där emot finns kassaböcker från en lång följd av år som berättar om inköp och därmed om levnadsvanor i det lilla hushåll som bestod av Charlotte Berlin och hennes trotjänarinna Ingrid Tullberg. Testamentet och en del rättsliga handlingar berättar om Charlottes tvist med sin ene bror om arvet efter föräldrarna. Vissa samtida vittnesmål om Charlotte Berlin och hennes närmaste finns också, och skribenterna använder dessa källor kreativt och kontextualiserar det enskilda exemplet så att mer generella historier berättas tillsammans med den specifika om Charlotte. Exempelvis använder Peter K. Andersson Charlotte Berlins kassaböcker som utgångspunkt för en text om hur vardagen kunde ha tett sig i hennes hus och berättar där också om den borgerliga tillvaron under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal.

En daguerrotypi från 1845 med en 3-årig Charlotte omgiven av sin familj hade kunnat bli en illustration till texten, men i den här boken görs den till ett objekt som Ystads museums tidigare fotograf Hans Pembro väver en fascinerande och spännande historia kring. Läsaren får sig till del ett stycke tidig svensk fotohistoria, en skildring av Ystad i spänningen mellan agrar köpstad och industristad, och inte minst en berättelse om konserveringsteknisk utveckling. Det enskilda objektet, i det här fallet daguerrotypin, används skickligt för att berätta om så mycket mer än sig självt. Flera exempel finns på hur bokens skribenter utgår från en specifik materialkategori för att skriva en mer generell historia, samtidigt som de intressanta frågorna om just Charlotte alltid är med. Även om det saknas skrivna ord efter Charlotte Berlin själv finns hennes hus och inventarier kvar som vittnesmål om hennes liv. Flera av artiklarna gör djupdykningar ner i någon specifik materialkategori, som till exempel när Britta Hammar skriver om Charlottes kläder och Barbra Johnson Kihlman om hennes trädgård. Genom bokens alla artiklar träder en bild fram av en person som är på samma gång originell och konventionell. I bokens